

Position paper t.b.v. rondetafelgesprek voer- en instructietaal in Caribische delen Koninkrijk

Werkgroep Positie Papiamentu Bonaire

4 september 2025

Inleiding

De Werkgroep Positie Papiamentu Bonaire heeft in haar schrijven van 5 mei 2025, gericht aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Sport, het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, aanverwante vaste commissies en andere relevante organisaties, reeds haar bezorgdheid geuit over een aantal ontwikkelingen in het Bonaireaanse onderwijs met betrekking tot de schoolvakken Papiamentu en Nederlands. In deze notitie keren een aantal aspecten daaruit terug en wel in de context van het onderwerp van dit rondetafelgesprek: taalverwerving en voer- en instructietaal in de Caribische delen van het Koninkrijk.

De positie van Papiamentu

Bonaire is een meertalig eiland: 91.4% van de bevolking spreekt meer dan één taal en in 2021 stond onder de verschillende gesproken talen Papiamentu op de eerste plaats (88.4%), gevolgd door Engels (76.9%). Het is de voertaal van ruim de helft van de bevolking (62.4%) en de meest gebruikte omgangstaal in de samenleving, het bedrijfsleven en de media (Statline 2023). Goede beheersing van het Papiamentu is om drie redenen van belang. Voor de persoonsvorming van kinderen, voor deelname aan de Bonaireaanse samenleving en voor succesvolle participatie op school. Ten eerste leren leerlingen door middel van taal hun gevoelens, ervaringen, meningen en feiten onder woorden te brengen, te interpreteren, vast te leggen, te evalueren en te nuanceren (*persoonsvorming*). Ten tweede zijn taalcompetente leerlingen beter toegerust hun verantwoordelijkheid te nemen in de samenleving (*socialisatie*). Om die reden is het gewenst een algemeen maatschappelijk niveau taalvaardigheid Papiamentu voor álle burgers vast te leggen en wel referentieniveau 2F.¹ Daarmee wordt ook uitvoering gegeven aan de ambitie uit de *Bestuursafspraken voor het Papiaments op Bonaire* (2021) dat per 2030 geen analfabeten Papiamentu het onderwijs meer verlaten.² Ten slotte is Papiamentu van belang voor het leren op school (*kwalificatie*): taal als voertuig voor het denken en als middel om grip op de werkelijkheid en de wereld te krijgen.

Papiamentu is, zoals gezegd, de eerst verworven taal van de meeste leerlingen, de taal van de primaire socialisatie. Kinderen doen hun intrede op school met een basistaalvaardigheid, die vervolgens op school moet worden uitgebouwd met onder meer abstractere schooltaalvaardigheid. Een goed ontwikkelde moedertaal is belangrijk voor het later leren van andere talen. Recentelijk heeft longitudinaal wetenschappelijk onderzoek van Mercelina en van der Elst-Koeiman (2024) laten zien hoe dit geldt voor geletterdheid: de ontwikkeling van geletterdheid in het Nederlands is in aanzienlijke mate afhankelijk van een stevig fundament in het Papiamentu. Ook kwam naar voren dat er sprake is van transfer tussen Papiamentu en Nederlands voor zowel technisch als begrijpend lezen. In een tweetalig leescurriculum is het aan te raden om actief en structureel gebruik te maken van het Papiamentu en in alle groepen aandacht te blijven besteden aan de ontwikkeling daarvan.³ Met een stelselwijziging waarbij in een zeer vroeg stadium (de voorschool) wordt ingezet op méér onderwijsaanbod Nederlands, als schoolvak en als instructietaal, ten koste van het Papiamentu, wordt de kans gemist de basis in de moedertaal optimaal te benutten.

Moedertaalonderwijs heeft behalve een sociaal-communicatieve functie een conceptuele functie. Ook op Bonaire is het gewenst dat het vak Papiamentu die functie heeft: taal als instrument voor het denken, als middel tot kennisverwerving in alle leergebieden. Die functie is belangrijk, omdat Papiamentu als instructietaal in het primair onderwijs, het praktijkonderwijs en het mbo functioneert of kan functioneren.⁴ De conceptuele functie is voor het Papiamentu ook belangrijk in het kader van het

taalbeleid van het *Openbaar Lichaam Bonaire* dat is gericht op inclusieve meertaligheid, met Papiamentu in de rol van matrixtaal.⁵ Het proces is gaande dit beleid te concretiseren in schooltaalbeleidsplannen en krijgt ook gestalte in de samenwerking binnen het Inclusief Taalonderwijs Bonaire (ITOB). Het Papiamentu als eerste taal van de meeste leerlingen en tweede taal voor vele anderen in de samenleving speelt een belangrijke rol binnen die meertaligheid en binnen didactische benaderingen als translanguaging en functioneel meertalig leren, waarmee wordt afgestapt van het idee van één enkele instructietaal. Ten slotte betekent het feit dat de officiële instructietaal in het secundair onderwijs overwegend Nederlands is niet dat alleen in die taal cognitief-academische taalvaardigheid (schooltaalvaardigheid) vereist is. Schooltaalvaardigheid ontwikkelen in een vreemde taal gaat makkelijker en is succesvoller, wanneer daarbij wordt voortgebouwd op schooltaalvaardigheid in de eerst verworven taal en wanneer transfermogelijkheden (o.a. metalinguïstische kennis, taalleerstrategieën) vanuit de eerste taal naar andere talen optimaal worden benut.⁶ Dit is de reden dat bij de ontwikkeling van het *Referentiekader Papiamentu* (2022) het *Referentiekader taal & rekenen* van Meijerink als inspiratie is gebruikt. Het Referentiekader van Meijerink is gemaakt voor moedertaalonderwijs, waar het schoolvak zowel een sociaal-communicatieve als conceptuele functie heeft. Ook bij de actualisering van de kerndoelen Papiamentu voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs door de SLO wordt daarvan uitgegaan en wordt plaats ingeruimd voor schooltaalvaardigheid.

Zowel in het maatschappelijk leven als op school is het Papiamentu sinds de staatkundige wijzigingen van 10-10-10 steeds meer onder druk komen te staan. De toegang tot instituties zoals gezondheidszorg en het sociale zekerheidstelsel wordt gehinderd door de barrières die de Nederlandse taal opwerpt: ambtenaren en dienstverleners zijn steeds vaker afkomstig uit Europees Nederland en spreken gewoonlijk geen of nauwelijks Papiamentu en doen vaak ook weinig moeite dat te leren. Hoewel het Papiamentu een plaats heeft in het Bonaireaanse onderwijs, als schoolvak en als reële instructietaal, is het ook daar steeds meer onder druk komen te staan. Het vak heeft geen volwaardige status, ondanks de *Bestuursafpraak voor het Papiaments*, ondanks de opdracht van OCW tot ontwikkeling van een Referentiekader, leerlijnen en volg- en doorstroomtoetsen Papiamentu en ondanks de erkenning van het Papiamentu onder met name Deel III van het *Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden* (2024).⁷ De discrepanties in de onderwijswet- en regelgeving ten aanzien van het Papiamentu (én het Nederlands) en het onvoldoende realiseren van afspraken vanuit de Bestuursafpraak en het Europees Handvest zijn daar mede debet aan.⁸ Bovendien wordt de implementatie van Referentiekader, leerlijnen en toetsen -met als hoofddoel versterking van de positie van het Papiamentu- ernstig belemmerd door onvoldoende onderwijstijd voor het schoolvak, onvoldoende controle op naleving van de regelgeving en onvoldoende middelen voor de ontwikkeling van adequaat lesmateriaal dat dekkend is voor de referentieniveaus en de (straks geactualiseerde) kerndoelen.

Nederlands als vreemde taal

Nederlands is voor het overgrote deel van de Bonaireaanse bevolking een vreemde taal die nauwelijks in de dagelijkse omgang functioneert. Die taal wordt op Bonaire niet **verworven**, zoals dat bij een moedertaal en voor een deel bij een tweede taal het geval is, maar moet worden **geleerd** door gerichte instructie op school. In 2019, tijdens het Ministerieel Vierlandenoverleg, is de status van het Nederlands als vreemde taal officieel vastgelegd met de ondertekening van een gezamenlijke intentieverklaring door de ministers van Onderwijs van Caribisch Nederland, het ministerie van OCW en de Taalunie.⁹ De actualisering van de kerndoelen Nederlands voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs sluit daarbij aan gaat uit van het Nederlands als vreemde taal. Wil je een doorgaande lijn realiseren, dan ligt het voor de hand bij de actualisering van de eindtermen deze lijn door te trekken naar de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. In het MBO zijn de beheersingsniveaus Nederlands nog gekoppeld aan het *Referentiekader taal* van Meijerink (en niet aan het *Europees referentiekader voor moderne vreemde talen*, ERK) en heeft Nederlands -en niet het Papiamentu- als generiek vak een centrale rol in de kwalificatiedossiers. Dat is moeilijk te rijmen met

het gegeven dat bijvoorbeeld pedagogisch medewerkers, maatschappelijk werkers, zorgmedewerkers, sport- en bewegingsleiders in het werkveld toch voornamelijk in het Papiamentu zullen moeten functioneren. De erkenning van het Nederlands als vreemde taal lijkt nog niet helemaal te zijn gerealiseerd en uitsluitend tot verantwoordelijkheid van de leerkracht te behoren. Maar Nederlands als **vreemde** taal zou niet alleen consequenties moeten hebben voor de didactiek, maar ook voor doelen en inhouden. Daarmee wordt het een verantwoordelijkheid van allen die bij het onderwijs betrokken zijn en dus ook van onderwijsbeleidsmakers.

Tot slot

De volgtoetsen en de doorstroomtoets Papiamentu, die recentelijk door ICE zijn ontwikkeld, zijn gekoppeld aan het *Referentiekader Papiamentu*. De toetsen voor Nederlands zijn gekoppeld aan het ERK.¹⁰ Daarmee lijkt een goede weg te zijn ingeslagen. Onze hoop is eveneens gevestigd op de actualisering van de kerndoelen Papiamentu en Nederlands, uitgaande van de *Startnotitie Papiamentu en Nederlands Bonaire*. Daarbij wordt uitgegaan van Papiamentu als moedertaal en Nederlands als vreemde taal. Het is, zoals al gezegd, belangrijk bij de actualisering van de eindtermen en examenprogramma's voor beide talen hetzelfde uitgangspunt te hanteren. Papiamentu maakt ook deel uit van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, zij het als keuzevak, en Nederlands stopt niet een vreemde taal te zijn na de onderbouw.

Positionering van Papiamentu als moedertaal en Nederlands als vreemde taal in de wet, op een wijze die recht doet aan de positie van die talen in de samenleving, kan een belangrijke bijdrage leveren aan de toegankelijkheid van en kansengelijkheid vóór alle leerlingen. De huidige inrichting van het onderwijs is in het voordeel van leerlingen met Nederlands als moedertaal en in het nadeel van het Papiamentu sprekende Bonaireaanse kind en van leerlingen met andere moedertalen dan het Nederlands. Dit is onzes inziens in strijd met het *Verdrag inzake de Rechten van het Kind*, met het Europees Handvest, met name Deel III, artikel 8, en met de afspraken voortvloeiend uit de ondertekening van de Bestuursafpraak voor het Papiaments. Wanneer het doel is in het onderwijs op Bonaire de kansengelijkheid te vergroten, dan is het zaak de Bonaireaanse leerling, voor wie Papiamentu moedertaal en Nederlands vreemde taal is, scherp voor ogen te houden.

¹ Referentieniveau 2F is het minimale taalvaardigheidsniveau dat van elke burger wordt verwacht om zelfstandig te kunnen functioneren in de maatschappij. Dit niveau is te vergelijken met het eindniveau van vmbo of mbo niveau 2/3.

² [Bestuursafpraak voor het Papiaments op Bonaire](#).

³ Mercelina G.J. (2024). *Early Literacy Development in the Dutch Caribbean. The Role of Papiamentu*. Van der Elst-Koeiman M.M.J. (2024). *Mother Tongue Literacy Matters. The Role of Papiamentu in Advanced Bilingual Reading Education in the Dutch Caribbean*.

⁴ Resp. in WPO BES (art. 11, lid 7), WVO 2020 (art. 11.4) en Wet van 13 oktober 2022 tot wijziging van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES, in verband met uitbreiding van de uitzonderingsmogelijkheid om het onderwijs en de examens van mbo-opleidingen op Bonaire in het Papiaments aan te bieden (*Staatsblad* 2022-8).

⁵ Dijkhoff M. & Pereira J. (2022). *Di chambuká pa manehá. Beleidsnotitie*. In opdracht van Fundashon Akademia Papiamentu, namens het Openbaar Lichaam Bonaire.

⁶ Baker C. (2011) 'Cognitive theories of bilingualism and the curriculum'. In Baker C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Cummins J. (1978). 'Bilingualism and the development of metalinguistic awareness' in: *Journal of Cross-Cultural Psychology* 9(2). <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002202217892001>

⁷ [Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden - BWBV0001223](#)

⁸ Zie ook: Hoogeveen M. & Snetselaar M. (2024). [Startnotitie Papiamentu en Nederlands Bonaire - SLO](#).

⁹ https://www.ea.aw/pages/wp-content/uploads/v/vierlanden/4LO_Slotconclusies-Ministerieel-4-Landenoverleg-2019-02-08-6002.pdf ; <https://taalunie.org/informatie/101/gezamenlijke-intentieverklaring-ondertekend#:~:text=Het%20doel%20van%20de%20verklaring,een%20meertalige%20Caribische%20omgeving%20centraal.>

¹⁰ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0035216/2025-08-01>